ІЗ ОПОВІДАНЬ АВҐУСТА СТРІНДБЕРҐА.

I. Над хмарами.

Одного погідного цьвітневого ранку виїхав повіз із брами гостинниці Ропа в Клярані[1]) і звернув на дорогу до Шалї.

В повозї сидів сороклїтнїй мужчина з блїдим, схорованим лицем і молода женщина, в якій можна було пізнати на перший погляд Парижанку. Вони сидїли мовчки. Хорий мужчина, якого лице вказувало на фізичне терпінє і було підвязане хусткою землистої барви, не спускав очий із садів, що тягли ся по обох боках дороги. Міґдалові корчі порозцвитали ся вже цїлковито, на фіґових деревах виднїли довгі дорідні пагони, подібні до рук, якими рослина прикривала і захищала свої цьвіти; каштани й оріхи починали також цвисти, а чорні лози виноградників покрили ся вже з верху до низу молодими листками і зеленїли як Мойсеєва палиця. Було тепло, майже горячо. Від часу до часу залїтав одначе з гір вітрець, що вспів нагуляти ся на снїжних полянах лїдників; тодї дама починала ставати неспокійною і загортала щільно свойого хорого мужа теплим пальтом.

По збочах гір зеленїли пасовиска; горою між темними смерековими корчами білїли пасмуги неровтаяного снїгу. Срібно-біляві весняні хмари пересували ся тихо понад корчами. Деколи запинали ся вони об острі верхи смерек, оповивали навіть цїлі дерева і плили дальше, полишаючи в корчах білі, тонкі клаптики. Тїнь тих хмарок посувала ся в темних рухомих плямках по збочах гори і по пасовисках.

[1]) У Швайцарії.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хорий підніс голову і промовив, вказуючи рукою поверх хмар:

— Ми їдемо туди, на верх?

— Так, мій любий — відповіла жінка, придавлюючи зітхане — туди, на верх.

— Тут горячо, повіз розігрів ся... Ми підносимо ся, як пророк Ілия, в огнистій колісниці...

Його голова похилила ся на груди і знов настала мовчанка, перериванa інколи кахиканєм хорого. Дорога починала круто підіймати ся поміж виноградниками. Швидко виноград лишив ся по заду, щезли й каштанові дерева; по боках дороги розлягли ся пшеничні поля, попереривані деревами яблунь і вишень, обсипаними немов снїгом білими лепісточками цьвітів. Долом долиною синїло озеро. Збочі гір, залиті соняшним промінєм, курили ся весняними мраками.

Хорий підніс знов голову, втягнув у себе повітрє і промовив:

— Гарно тут! Як ти думаєш, чи так гарно буде й там... на верху... куди менї прийдеть ся піти?

— Я певна, що так само! — відповіла вона, вдаючи, що не зрозуміла його слів, але буцїм то він думає про високу долину, до якої вони зближали ся.

Повіз в'їхав у смерековий лїс. Повітрє стало острійше. Декуди почали показувати ся купи нерозтопленого снїгу. Над гірською дорогою, підмитою весняними потоками, нависли величезні смереки, під якими було майже темно. Нараз вийшла дорога з лїса і очам подорожних представила ся прекрасна панорама: перед ними була долина ріки Родану, а за рікою виднїли величаві верхи Монбляна, серед яких Південний Зуб видавав ся величезною филею, що застила в часї, коли збирала ся кинути ся на иньші камінні филї.

Двогодинна їзда перенесла подорожних із тепла полудневої весни в холод чисто північної природи. Повітрє стало різке, сире. Хорий розкашлав ся сильно від вохкости, що пронизувала до костий. Тепер їхали вони примурком над пропастю; хмари пересували ся над ними, під ними, довкола них. Від часу до часу оповивала їх така сильна, густа мрака, що вони не бачили навіть своїх коний. Коли вона прірвала ся часом, крізь її отвори, як крізь вікно, перемигали перед ними то шматок зеленого краєвиду, то частина синього озера, то який небудь снїговий верх, ярко осьвічений сонцем.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Коли в небесах так само гарно, як тут, то можна ще погодити ся — сказав хорий.

Він усьміхнув ся і хотів іще щось сказати, але сильний кашель примусив його замовкнути.

— На що ти говориш усе те? — промовила жалібним голосом жінка. — Гірший місяць проминув і ти поправиш ся ще на довго. Не треба було тільки тобі виїздити тут у гори.

— Ні, треба було! — сказав він. — Тепер же тим лічать... А в тім чи не користно піднести ся хоч на часинку над землю і ввидіти з великої висоти все земне таким нікчемним? Подумай тільки, там долї, оті сірі плямки, подібні до жмінки уличного пороху — то гóроди, з тисячами людий, що їх населяють, з тисячами дурних сотворінь, які вважають одначе себе великими, розумними, конечними для сьвіта! Вони бажають, аби їх подивляли, завидували, бояли ся — а все лише для того, аби видати ся значнійшими. З тої причини мучить один одного і себе...

Повіз скрутив ув-останнє і в глубині високої гірської долини показала ся велика гостинниця „Les Avants“ — мета, до якої прямували подорожні.

По годині, Арістід М. — homme de lettres, Paris, як записав себе в книзї гостинниці — сидів на терасї, закутаний пальтом. Йому було приємно. Шепіт гірського потока вколисував його; повітрє, обострене таянєм снїгів, було незвичайно сьвіже і цїлюще; шпильковий лїс наповняв атмосферу запахами, що впливали в хорі легкі, як лагідний бальсам. Він попав у приємну дрімоту. Його збудив скрип колїс одного з тих рухомих крісел, якими переповнені швайцарські гостинниці, навідувані тяжко хорими. Скрип затих поблизько нього. Опісля роздав ся жіночий голос, що запитував когось, чи можна віддалити ся на часок, а слабий мужеський голос відповів притакуючо, по чім залопотїли кроки і все затихло.

Арістід, закутаний шалем, не міг бачити нового сусїда. Але він почував у собі непояснимий неспокій, який упереджує інколи нервових людий про близькість небезпеки. При тім він чув побіч себе перериваний сухий кашель, закінчуваний тихим стогнанєм, що будив у ньому співчутє до сусїда. Він розвинув шаль і обернув ся до ново прибулого.

Як прохожий у лїсї, що згинаєть ся, аби зірвати ягоду, завважавши під галузою змию, відскакує з перестрахом на бік, так

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Арістід підскочив у кріслї, коли пізнав чоловіка — а радше розвалини чоловіка — що сидів біля нього. Лице того чоловіка мало землисту барву і видавало ся-б лицем мерця, як би не великі чорні очи, що горіли фосфоричним розкладовим огнем, але все таки огнем. Те лице було дуже добре знане Арістідови і належало до його заклятого ворога...

Зі свого боку новоприбулий пізнав Арістіда і глянув на нього з перестрахом і ненавистю. Ошоломлені несподіваною стрічею вони сиділи якийсь час мовчки, стараючись порішити питанє, чи повинні вклонити ся собі. Опісля зробили оба пробу встати і втікти, але приковані хоробою і немічю, не могли того зробити. Переконавшись опісля про конечність розмови, вони несподівано заспокоїли ся оба.

Генрих, так звали ворога Арістідового, опанував себе перший і заговорив голосом, якому старав ся надати іронію:

— Вдоволений ти зі свойого положеня, Арістіде? Per nubila ad astra!... Так, ми сидимо вже над хмарами; до звізд нам обом також, думаю, не далеко...

— На скілько памятаю, звізди принаджували все тебе, Генриху. Багато їх у тебе тепер? — відповів Арістід, вказуючи на край сурдута.

— Кілько жовчі! Ти ненавидиш мене навіть тепер, коли я такий бідолашний і нешкідливий.

— Нї, я не думаю, аби в мене було досить сил для такого міцного чутя, як ненависть. Надто я переконав ся з часом, що ти не гірший від иньших... Але все таки, як гляну на тебе, менї приходить у голову, що ти, ти Генриху, вбив мене.

— Може бути, що я вбив тебе... Я боронив ся, коли ти старав ся кусати мене.

— А чиж не ти придавив менї груди, коли я „старав ся вкусити“ тебе, як ти висловлюєш ся?

— Так, але ти став менї поперек дороги, а я бажав іти вперед!

— Іти вперед! — Арістід усьміхнув ся гірко і говорив одушевлений дальше. — Так, ми рвали ся оба вперед. То були лови понад силу, на яких ми гнали ся вперед за щастєм і почестями. На тих дурних ловах ми пірвали на собі одїж і тїло в шматки. Наші ноги, поранені острим камінєм, по якім ми бігли, заплили кровю. Замучені, напів живі, ми добились до своєї сухозліткової

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мети і попадали знеможені і вмираємо без крови в жилах, без повітря в легких! Памятаєш ти початок тих ловів? Ти був по переду мене тому, що ти родив ся в сім'ї, яка старала ся про тебе. Твою першу творчу пробу піддержав твій впливовий батько. Першорядний траґік читав той твір у клюбах і ти від разу став звісний. Потім дістав ся ти на співробітника великої ґазети і став сам впливовим. Тоді виступив я зі своїм твором, памятаєш? Ти не бажав мати супірників: ти знівечив мій твір і намовив иньших знівечити його. То було несправедливе — тепер доказала се здавна критика — і иньшого були-б назвали за се нечесним чоловіком. Але тобі було все дозволене тому, що ти мав міцні звязи і володів секретом ладнати з пресою і тобі все прощалось. Ти підіймав ся без перерви і підіймив ся до звізд; за те кождого разу, коли ти робив крок у перед, я відкидав ся взад. Ти став пестїєм держави тому, що вмів мстити, вмів римувати France з délivrance і gloire з croire. Тим часом мої рукописи валяли ся по дирекциях усїх паризьких театрів і мої пєси відкидано тому, що вони були незгідні з переводженими тобою ідеями „про красу". Я усунув ся, як невдатник, і пішов на чорну роботу в ґазети. Але пригадай собі, написав я хоч слово проти тебе? Мстив ся я на тобі? Ти повинен признати, що нї! А коли я перестав бути твоїм супірником, ти запалав нараз до мене приязнею, став шукати мойого товариства, став жалувати мене. Ми обідали вічно разом і разом проходжували ся довкола озера. Ми все говорили про тебе, нїколи — про мене. Я хвалив тебе в ґазетах, але в души, в тайнї, завидував тобі і не переставав потайно писати для театру. Раз по твоїм головнім тріюмфі, коли твої столи ломали ся під вінками і букетами, якими засипала тебе публика, я почув обуренє. Що тут дивного? Я-ж знав твій безмежний цинїзм і твої погляди, що глумили ся зі всего; я знав також, з якою холодною кровю обдумував ти сентиментальні сцени і двозначники, числячи на їх ефект, на оплески дурнїв, на академічне крісло. Так, я обурив ся... Але ти був чуткий. Ти вложив того дня на мою голову один із твоїх лаврових вінків і став просити мене знов працювати для сцени... А я був на стілько наївний, що повірив тобі, хоч знав тебе! Я признав ся навіть, що переробив пєсу для Одеона і маю підставу думати, що буде принята...

Арістід зупинив ся, аби відітхнути. Генрих видимо терпів, вислухуючи довге обжалуванє і пробував у друге встати і втїкти; але в нього знов бракло сил і він тяжко опустив ся в крісло.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тимчасом Арістід почав дальше:

— Так, не вважаючи на обіцянку директора, мою пєсу відкинено знову в Одеонї. Чому?... Я не міг зрозуміти. Я знав тільки, що в дирекциї навіть не читали моєї пєси. Я стрінув ся з Морісом, першим амантом театру. „З рукописом?“ спитав він мене. „Так, із відкиненим“. — „Директор читав його?“ — „Не знаю, але думаю, що нї!“ відповів я. — „А знаєте, хто останнїми часами читає за нього рукописи?“ — „Хто такий?“ — „Ваш приятель, Генрих!“ — І додав: „Бережіть ся таких приятелїв“.

Арістід зупинив ся вдруге. Слаба краска виступила на його запалих щоках і він глухо закашлав. Рожева піна з'явила ся в кутиках його уст; він ослаб сильно. Коли одначе се пройшло, він говорив далї своє обжалуванє, хоча й таким слабим голосом, що ледви був чутний при шепотї потока. Він говорив неначе сам до себе, не глядячи на свойого противника:

— Налетїла буря на Францию. Твій витончений голос замер серед шуму війни і ти замовк. Тодї наступила моя черга. Мої пєси почали виставляти; я став славним. Але поводженє отуманило й мене. В повітрю носили ся голоси, що домагали ся обнови, визволу від накопиченої брехнї. Я хотїв їм відповідати, але був занадто обурений, аби говорити, і став кричати. Я кричав проти минувшини, проти самого себе, проти тих, що зіпсували нас; я кричав проти системи вихованя, що затроїла нас, вказував сьвідомих троїтелїв, домагав ся їх покараня. То були великі помилки і ти зараз покористував ся ними. Ти заявив, що цїла моя проповідь, се плід моїх особистих неповоджень і звичайна пімста на тих, що мене обидили... Мене стали осуджувати і висьмівати віддані тобі ґазети... Ну, се мене вбило... Тепер, Генриху, ми оба мертві люди! Я сказав своє надгробне слово. За пять лїт забудуть навіть баші імена. По моїй думцї наша дїяльність була нікчемна тому, що ми служили тільки партіям, красї і... самим собі. Людськости ми не служили. По моїй думцї так, Генриху; зрештою, тепер ти маєш слово, говори наді мною, як над мертвим. Лише дай менї перше свою руку. Не хочеш? Ти не віриш, що ми були дурнї і що наше ворогованє — дурниця? Ти не віриш, що в будущому будуть люди розумнїйші від нас?

Генрих хотїв відповідати, але задихав ся, його голова похилила ся безсильно на його груди, а Арістід переконавшись, що він попав у обморок, почав кликати людий на поміч до нього.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На ґанку гостинниці з'явив ся льокай, а зараз за ним вийшла поспішно стара дама, високого росту. То була мати Генрихова; вона догадала ся, що з її сином щось пратрапило ся і спішила до нього на поміч. В миг ока була вона біля сина і оком блискавиці окинула його ворога, якого присутність видавала ся їй не тільки не бажаною, але й нежданою. Не вважаючи на старий вік вона тримала ся просто і кождий її рух зраджував у ній величезний засіб моральних і фізичних сил. В ній було щось могуче і Арістідови прийшло нараз у голову, що то її сила, а не сила її слабохарактерного сина борола ся з ним і зломила його. Під її острим поглядом він почув поневільний ляк і став оглядати ся на боки, немов шукаючи для себе оборони. Але стара дама відвернула ся від нього і почала приводити свого сина до чутя; зараз-же почули ся легкі кроки і на терасї з'явила ся жінка Арістідова.

Обі женщини змірили себе довгим поглядом, повним непримиреної ненависти. Очи матери блискали холодним полиском стали; зірниці Парижанки горіли, як очи тиґрисиці. Здавало ся, що тепер тільки мав почати ся правдивий бій. Борба мужчин не є нічим у порівнаню з борбою женщин, для яких всяка жорстокість — се прикраса в борбі. А мужчини немов були вичеркнені з рахунку, немов були винесені з поля битви...

Але Генрих успів прийти до себе і заговорив хоч слабим, та розказуючим тоном чоловіка, що привик до уступок матери. Без усякої афектациї виповів він слова представленя. „Моя мама, пан і пані М.“ Ніхто не поклонив ся. Тоді промовив він твердше:

— Мамо, підсуньте моє крісло близше до Арістіда.

Мама не поворухнула ся.

— Підсуньте моє крісло близше до Арістіда! — повторив він морщучи брови.

Стара женщина нехоча послухала і стала посувати крісло в бажанім напрямі; жінка Арістідова, на його знак, стала сунути крісло мужа на стрічу...

— Давай тепер руку, Арістіде і пробачмо собі — промовив Генрих сумно.

Вони сиділи довго рука об руку і кождий з них думав своє.

— Арістіде — заговорив знов Генрих — земля місцями прекрасна. Чи так гарно в небі?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я думав собі те саме, Генриху. Але що ти називаєш небом? Чи то означене місце?

— Для нас, так; я говорю про місце, де ми дістанемо ся... Скажи, що потїшає тепер тебе, коли приходить розставати ся з землею?

— Що мене потїшає? Власне те, що ми й наш час ідемо звідси. Правда, я полишаю на земли дорогих для мене людий і се менї гірко. Але я полишаю їх без страху за будучність; я вірю твердо, що найблизшому поколїню буде лїпше, як нам. Ми, Генриху, жили в часї бурі; тепер вона проминула, повітрє прочищене і люди будуть віддихати свобіднїйше. Ми задихали ся, ми відовчили ся дихати повними грудьми і се зломало нас.

Переклав В.

Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN